

CUMHURİYET HALK PARTİSİ'NİN KONYA'DAKİ TEŞKİLÂT YAPISI VE FAALİYETLERİ HAKKINDA ADNAN MENDERES'İN TEFTİŞ RAPORU (1935)

Faysal MAYAK*

ÖZET

Cumhuriyet Halk Partisi, 1923 yılından 1946 yılına kadar, Türkiye politik hayatında tek başına söz sahibi olmuş bir partidir. Kısa sürede ülke çapında yaygın bir teşkilât yapısı oluşturan parti, taşradaki mensuplarının çalışmalarını denetlemek amacıyla yılın belirli dönemlerinde teftiş uygulamaları yapmıştır. Bu çalışma, Konya ve ilçelerinde bulunan Cumhuriyet Halk Partisi örgütlerinin, 1935 yılındaki durumunu göstermeyi amaçlamaktadır. Dönemin Aydın milletvekili olan Adnan Menderes tarafından, Konya'da yapılan teftişler, Cumhuriyet Halk Partisi örgütlerinin faaliyetleri hakkında kayda değer bilgiler vermektedir. Teftiş raporu, Konya'nın siyasi, ekonomik, kültürel, sosyal ve sportif yapısına dair veriler içermektedir.

Anahtar kelimeler: Konya, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkçılık, Türkiye, Teftiş

AUDİT REPORT OF ADNAN MENDERES ABOUT THE ORGANİZATİONAL STRUCTURE AND ACTIVITIES OF REPUBLICAN PEOPLE'S PARTY IN KONYA (1935)

ABSTRACT

Republican People's Party is such a party that ruled Turkey as a single party between 1923 - 1946. Constituting an organizational structure spread across the country in very short time, the party had carried out some inspections in particular times in a year in order to control the activities of its members in the provinces. This study aims to show the conditions of Republican People's Party Organizations in Konya and its counties in 1935. The Audits which was made in Konya by Adnan Menderes, Aydın Member of Parliament in those years, give significant informations about the organizational structure of Republican People's Party in Konya. Audit Report also contains data about the political, economical, cultural, social and sportive structure of Konya.

Key Words: Konya, Republican People's Party, populism, Turkey, Audit

* Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

GİRİŞ

Halk Fırkası olarak kurulduğu 9 Eylül 1923 tarihinden, iktidarı Demokrat Parti'ye bıraktığı 14 Mayıs 1950 tarihine kadar geçen 27 yıllık süre içinde, Cumhuriyet Halk Partisi, Türkiye'deki politik hayata tek başına damgasını vurmuş bir partidir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin örgüt yapısı, aralarında ufak tefek farklar olmakla beraber İttihat ve Terakki Fırkası ile benzerlik göstermektedir. Çünkü CHP, İttihat ve Terakki Fırkası gibi merkeziyetçi ve otoriter bir özelliğe sahiptir. Halk Fırkası, 1925 yılında ülkede bulunan il, ilçe, bucak ve ocak örgütleriyle birlikte, Türkiye'de bulunan 74 ili 14 mıntıkaya bölmüştür. Fırka, her mıntıkanın başına bir müfettiş atamış ve bu şekilde genel bir örgütlenmeye gitmiştir.¹

Parti teşkilâtının nasıl teftiş edileceği, 1931'de kabul edilen nizamnâmenin; "*Teşkilâtın teftiş ve murakabesi*" başlıklı 42. maddesinde belirtilmiştir. Bu maddeye göre; "*Fırka teşkilâtının teftiş ve murakabesine umumi idare heyeti âzâları memur olabileceği gibi Fırka mebus veya mensupları da bununla tavzif edilebilir. Teftiş vazifeleri ve zamanları lüzûmuna göre kâtib-i umumilikçe tayin edilir. Bunun için bir talimatnâme yapılır.*"² Nizamnâmenin bu maddesi gereğince, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Konya ve ilçelerindeki çalışmalarının derecesini görmek amacıyla Aydın milletvekili Adnan Menderes, 1935 yılının Ağustos, Eylül ve Ekim aylarını içeren teftiş döneminde bu şehre gitmiş ve bununla ilgili raporunu Genel Sekreterliğe sunmuştur. Genel Sekreterlik de raporun ilgili bürolara ulaştırılmasını 31 Ocak 1936 tarihiyle gerçekleştirmiştir.

Bu rapor incelendiği zaman, Konya'nın genel olarak siyasi havasının 1935 yılındaki durumu görülmekte, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Konya'da nasıl bir yapı içerisinde olduğu hakkında önemli fikirler edinilmektedir. Halkın partiye ne kadar yakınlık gösterdiği ve parti faaliyetlerine ne derecede katkıda bulunduğu da yine bu rapordan anlaşılmaktadır.

Konya örneğinden hareketle Cumhuriyet Halk Partisi'nin taşra örgütlenmesi hakkında edinilen bu bilgiler sayesinde daha Atatürk'ün hayatta olduğu yıllarda partinin taban örgütlenmesinin boyutunu görmek mümkündür. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1931 yılındaki Kurultayı'nda siyasal düzenin tek partili bir rejim olacağı tanımlaması yapılmıştır. Bu rejim çerçevesinde parti,

¹ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, İstanbul, Boyut Kitapları, 1999, s.77

² Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s.457

millet adına ülkeyi yönetme sorumluluğunu üzerine almaktadır. Bu sorumluluğu üstlenirken de halkçı ilkelere bağlı kalacak, halkı bölmeye çalışan özel ayrıcalıklara karşı dikkatli olacaktır. Cumhuriyet Halk Partisi bu şekilde yaparak sınıf mücadelesi yerine sosyal düzen ve birliği temin etmeyi amaçlamıştır.³

Cumhuriyet Halk Partisi bu parola ile hareket etmeyi hedeflemişse de en azından Konya'da bunu uygulama başarısı gösterememiştir. Aşağıdaki açıklamalarda da görüleceği üzere, parti merkez ve ilçe teşkilâtları belirli zümrelerin kontrolünde ve çıkarları doğrultusunda yönetilmiştir.

Atatürk'ün sürekli üzerinde durduğu nokta, Türkiye'de oluşturulacak yeni siyasal yapının, sınıf çıkarlarını korumaya yönelik olmayıp, bütün sınıfların müşterek bütünlük içinde olacağı bir yapı olmasıdır. Ona göre, Halk Fırkası bütün sınıfların hukukunu ve saadetini temin edebilecek bir partidir.⁴ Ancak yapılan bu söylemlerin Konya örneğinde görünüşte kaldığını görmekteyiz. Çünkü o dönemin Konya parti mensupları, parti otoritesini kendi menfaatleri için kullanmaktan çekinmemişlerdir. Yani parti halkın tamamını kucaklayıp hizmet götüren bir teşkilât olamamıştır. Devrim ruhuyla partiye hizmet edecek halk kitlelerinin oluşmaması, parti mensuplarının bencilliği kadar parti örgütlenmesinin yüzeysel kalmasıyla açıklanabilir.

Erik Jan Zürcher'in; "*Cumhuriyet Halk Partisi bütün ülkede genel sekreterinin yönetiminde bir taban örgütüne sahip olmasına karşın, partiye hakim olanlar milletvekilleri, kabine, başbakan ve cumhurbaşkanı idi.*"⁵ ifadeleri fiili durumu çok güzel yansıtmaktadır. Ankara'da nasıl partinin sahibi olan bir bürokrat-aristokrat zümre varsa taşra yöneticilerinde de aynı zümre yapısının varlığından söz etmek olasıdır.⁶

³ Çağlar Keyder, *Türkiye'de Devlet ve Sınıflar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1989, s.82

⁴ Yahya S. Tezel, *Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)*, Ankara, Yurt Yayınları, 1986, s.123

⁵ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev.Yasemin Saner Gönen), İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.258-259

⁶ Hakkı Uyar, bu konuyla ilgili olarak yaptığı bir çalışmada, Konya Cumhuriyet Halk Partisi'nde partili-eşraf-bürokrat bir zümrenin varlığından söz etmekte, parti yöneticilerinin ve ocak başkanlarının da eşrafa mensup olduklarından bahisle eşraf-bürokrat ağırlıklı bir yapının söz konusu olduğunu belirtmektedir. Bu çalışma için bkz. Hakkı Uyar, "Türkiye'de Tek Parti Döneminde CHP'nin Toplumsal Kökenleri: İkinci Seçmenler Örneği (1935)", *Bilgi ve Bellek*, yıl 1, sayı 2, yaz 2004, s.7

I. Cumhuriyet Halk Partisi Konya Merkez Teşkilâtı'nın Çalışmaları Hakkında Adnan Menderes'in Değerlendirmeleri

Adnan Menderes'in raporunda belirttiğine göre; bu dönem Konya'sında Cumhuriyet Halk Partisi, halkın içine girerek onların gönüllerinde istenilen derecede kök salmış değildir. Parti faaliyetleri düzensiz ve zayıftır. Konya'da durumun bu şekilde olmasının nedenlerine yönelik olarak Menderes çeşitli açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalardan edindiğimiz bilgilere göre, Konya'da partinin altı adet ocağı vardır. Ancak bunlardan üçünün çalışma yeri varken diğer üçünün yoktur. Çalışma yeri olanların da uzun süreden beri hiçbir faaliyeti olmamıştır. Sarıyakup, Çiftemerdiven ve Zincirli'deki ocaklar ise önceden yerleri olmasına rağmen ilgisizlikten ve parasızlıktan ötürü kapatılmışlardır.⁷

Partinin üye yardım parası toplama işinde de gevşek davrandığını görmekteyiz. Konya merkezde binlerce parti üyesi olmasına rağmen 1933'te 36 lira, 1934'te ise 100 küsur lira toplanmıştır. Benzer biçimde Konya Halkevi de yeterli şevkle çalışmamıştır. Adnan Menderes'e göre, halkevinin bu durumu halkın partiyle kaynaşmasını sağlayamamaktadır. Bir ay süreyle şehir merkezinde kalan Menderes, halkevinin varlığına ve çalışmasına dair hiçbir hareket görmemiştir. Hatta halkevinin üç aydan beri bir başkanı ve vekâleten başkanlık yapacak bir görevlisi dahi yoktur.⁸ Aynı ilgisizlik parti kongrelerinde de görülmektedir. Hiçbir tarafta düzenli ve disiplinli kongreler yapılmadığı gibi, kongreler angarya olarak görülmekte ve partililerin katılımı az olmaktadır.⁹

Müfettiş Adnan Menderes, durumun bu şekilde olmasına en önemli sebep olarak şunu göstermiştir: "*Bence en esaslı sebep, il yönetim kurulunun beş üyesi ve bunların arkadaşları olan mahdut sayıda kimselerin parti ve memleket işlerine hakim olmaları ile aynı kimselerin kazanç ve ticaret alanında da birbirlerine yardım ederek iş yapmak yoluna düşmüş olmalarıdır.*" Müfettişin bu ifadelerinde de görüldüğü üzere Konya'da parti ileri gelenleri kendi çıkarları için partiyi kullanmakta ve kendi aralarında oluşturdukları zümre çerçevesinde

⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.1

⁸ Halkevlerinin 1932-1942 yılları arasında Kemalist devrimi halka benimsetmek konusunda önemli çalışmalar yaptıkları belirtilmesine rağmen Konya'da 1935 yılında Halkevi çalışmalarının söylendiği gibi yeterli olmadığı görülmektedir. Özellikle Ankara Halkevi'nin etkinlikleri sayesinde yüz binlerce kişiye devrim ilkelerinin benimsetildiği üzerinde durulmaktadır. Oysa ki Konya'da durum hiç de öyle değildir. Bu da gösteriyor ki başkent ve birkaç şehrin dışında tabana ulaşma konusunda parti umulan ivmeyi yakalayamamıştır. Halkevlerinin faaliyetlerini tablolarla değerlendiren bir çalışma için bkz. Işıl Çakan, **Konuşunuz Konuşturunuz Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı:Söz**, İstanbul, Otopsi Yayınları, 2004, s.223-229

⁹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I. Büro, s.1-2

hareket etmektedirler. Konya'nın bu hâle gelmesinde ise iki yıl önce ölen (1933) milletvekili Kazım Hüsnü'nün büyük etkisi vardır. Şöyle ki, Kazım Hüsnü hem Ankara'da tanınan ve milletvekili olan biriydi hem de ticaret ile uğraşmaktaydı. Bu iki işi birbirine dahil ederek çalışmalarını sürdürmekteydi. Ticari alanda birlikte çalıştığı arkadaşlarını zamanla politikaya katan Kazım Hüsnü, belediyede, il genel kurulunda bunlara görevler vermiştir. İşte 1935'teki yönetim kadrosu, Kazım Hüsnü'nün arkadaşlarının oluşturduğu kadrodur ve onlar da aynı sistemi yani tüccar-politikacı sistemini devam ettirmektedirler.¹⁰

Kazım Hüsnü'nün kurduğu ziraat aletleri şirketinin hissedarları, yine onun önyak olmasıyla Konya'da açılan bankaların (İktisat Bankası, Ahali Bankası ve Ticaret Bankası) yöneticileri ve kendisinin öteki ticaret ve iş arkadaşları aynı zamanda partide de görev aldıkları için bu Konya halkının gözünde çeşitli olumsuz yorumlara sebep olmakta, bu durumdan ötürü halk partiden uzak kalmaktadır.¹¹ Zaten parti yöneticilerinin Konya halkını partiye ısındırmak gibi bir çabaları da söz konusu olmamaktadır. Parti yönetiminin topu topu 10-15 kişinin elinde olması Konya'da zümre egemenliğinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

1935 yılında Konya Cumhuriyet Halk Partisi İl Yönetim Kurulu'nda bulunanlar şu isimlerden oluşmaktadır: Şevki Ergun, Bakkalbaşı Recep, Osman Olgun, Bay İzzet, Halis Uluşan, Ahmet Nazım Ergun, Karaağaçlı Mustafa Feyzi, eski milletvekili İsmail Hakkı, Mehmet Ramiz ve Mehmet Nakip. Bu isimler Konya'da gerek belediyede ve bankalarda, gerek de Hava Kurumu ve Elektrik Şirketi'nde üst düzey görev yapan isimlerdir. Adnan Menderes'e göre; parti başkanı Şevki Ergun iki sebepten ötürü başkanlık otoritesini uygulayamamaktadır. Birinci sebep, kardeşi bankalara borçludur ve banka yöneticileri de partiden oldukları için sesini çıkaramamaktadır. İkinci sebep de, parti başkanlığını bu zümreye dayanarak muhafaza etmektedir. Bunlar kendisine olan desteğini çekerlerse geçinmek için başka kaynağı olmadığından sıkıntı çekecektir.¹²

Teftiş raporunda ilgi çeken bir bilgi de parti yönetim kurulunda yer alan eski vilayet mutemedi İzzet hakkında yazılanlardır. Adnan Menderes'in onunla ilgili ifadeleri şöyledir: “Sözünü geçirmesini, dileğini yürütmesini bilir. Kardeşi İhsan, İktisat Bankası'na 30 bin liraya yakın borçlanmıştır diyorlar. Kendisi il daimi encümen üyesi iken bir arsasını birkaç kat fazla bir bedel ile muhasebe-i hususiyeye satmıştır. Yarı kerpiç bir evini de hususi muhasebeye, doğumevi yapılmak üzere satmaya uğraşmıştır. Bereket versin buna muvaffak olamamıştır

¹⁰ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.2

¹¹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.2

¹² BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.3

da Konya her zaman öğünebileceği güzel modern bir doğumevine sahip olmuştur. Zirai Aletler Şirketi'nin bir binasını da yine fazla bir bedel ile hususi muhasebeye satmaya ve yine bu şirketin elde kalan ziraat aletlerini de yüksek bedelle Ziraat Bankası'na borçlarına karşılık devretmeye çalışmıştır, başaramamışlardır.” İl yönetim kurulu üyelerinin icraatları bununla da sınırlı değildir. Kendilerinin sahip oldukları bu ayrıcalıklı durumu devam ettirmek amacıyla ilçe yönetim kurullarına karşı soğuk davranmışlar, ilçelerin kendi düzenlerine karşı birlik oluşturmalarını engellemek amacıyla ayırıcı bir siyaset gütmüşlerdir.¹³ Oysa ki kendi söylemlerinde Cumhuriyet Halk Partisi, halkın sentezi idi; hem bütün bu halk gruplarının temsilcisi hem de onları aynı çatı altında birleştiren bir güçtü. Parti, tümüne birden halk dediği bu gruplara milletin faydasına olacak gerçek ve genel refahı sağlamak çabasına katılma fırsatı verdiğini belirtiyordu.¹⁴

Konya Belediyesi'nin bu dönemde çok borçlu olması da partinin Konya'daki durumunu güçleştiren sebeplerden biridir. Parti başkanının aynı zamanda belediye başkanı olması, herhangi bir kamu hizmeti aksamasında ya da herhangi bir kamu kurumunun işini iyi yapmaması durumunda suçlunun parti olarak görülmesine sebebiyet vermektedir ki bu durum Müfettiş Adnan Menderes'e göre mahzurlu görülecek bir durumdur.¹⁵

Konya'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin durumunu güçleştiren bir diğer sebep de Konya valisi Cemal Bardakçı ile parti yönetim kurulu üyelerinin orta hareket etmemiş olmalarıdır. Vali, parti nüfuzuna dayanarak iş yapma hareketlerini engellediği için parti yöneticileri tarafından sevilmemektedir. Hatta vali hakkında kadınlara zaafı ve çapkınlığının halk tarafından hoş görülmediği yönünde ifadeler kullanmışlardır. Adnan Menderes, bu ifadeler üzerine yaptığı araştırmada valiyi haklı görmekte, valinin derdinin parti ile değil parti yöneticileri ile olduğunu söyleyerek, onlara karşı tavrın almasının parti prestijini arttırdığını ifade etmektedir.¹⁶

Adnan Menderes, Konya'daki Cumhuriyet Halk Partisi'nin durumunu genel olarak bu şekilde göz önüne çıkardıktan sonra, Genel Sekreterliğe şu tavsiyelerde bulunmuştur; Konya'da olduğu gibi disiplinli çalışmaya ayak uydurmak istemeyen kişilere görev verilmemelidir. Konya'nın yetiştirdiği birçok eğitimli ve bilgili insan olduğu için parti yönetimini teslim edecek

¹³ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.4

¹⁴ Nihan Yükseliman, **Parti Devlet Bütünleşmesi**, İstanbul, Gelenek Yayınları, 2002, s.65

¹⁵ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.5

¹⁶ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.5

alternatif isimler fazladır. Konya'da parti işlerinin Genel Sekreterlikçe el atılmaya ve yürütülmeye muhtaç olduğu bir durum söz konusudur.¹⁷

Konya'da çiftçi, tüccar, sanat ve meslek erbabı kişilerin partiyeye sempaticileri olmakla birlikte hep karşıdan bakmayı, parti işlerine dahil olmamayı tercih ettikleri görülmektedir. Konya'da Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı herhangi bir husumet yoktur. Ancak yer yer parti başındakilere karşı bir cereyan söz konusudur. Adnan Menderes bunları belirttiikten sonra Sabahattin Ali ile ilgili yorumlarına şu şekilde yer veriyor: “ *Başta Atatürk, büyüklerimiz hakkında bundan üç dört yıl evvel haince bir yazı yazdığından mahkemeye verilen ve sonunda iki sene hapse mahkum olan Almanca öğretmeni Sabahattin Ali'nin muhakemesi sırasında, bu adam lehinde çokluğu öğretmenler teşkil eden kimseler tarafından tezahür denebilecek hareketler görülmüştür.*”¹⁸ Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere Konya'da küçük de olsa bir kesimde Sabahattin Ali yanlısı bir hareket meydana gelmiştir.

Konya parti yönetiminin halkevi çalışmalarında zayıf kaldığı görülmektedir. İl yönetim kurulunda bu işi layıkıyla yapacak donanımda bir kimse bulunmamaktadır. Halkevi başkanı Ferit Uğur, 25.03.1935 tarihinde istifa edince yönetim kurulunda bu işi yapacak biri bulunamıyor. Nihayet yönetim kurulundan Faik Doyman, arkadaşlarının emri ve zorlamasıyla Mayıs'ın yirmisine kadar bu görevi yapmayı kabul ediyor ve 10 Haziran'da görevden çekiliyor. O günden teftiş dönemine kadar Halkevine başkan bulunamamıştır ve hiçbir faaliyeti de olmamıştır. Menderes Konya'da bulunduğu esnada halk dershanelerinin de çalışmadığını müşahede etmiştir.¹⁹

Konya il merkezinde Hava Kurumu'na üye kaydetmek ve gelir sağlamak yönünde bir çalışma olmamıştır. 1935 yılında Konya'da dört tane spor kulübü

¹⁷ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.6

¹⁸ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., III.Büro, s.1. Sabahattin Ali, 30 Eylül 1931 tarihinde Konya Ortaokuluna Almanca öğretmeni olarak atanmıştır. Konya'da yayımlanan *Yeni Anadolu* gazetesinde yazıları yayımlanmıştır. Bunlar arasında yer alan *Kuyucaklı Yusuf* romanı da bu gazetede on beş sayı kadar yayımlanmıştır. Ancak Sabahattin Ali gazeteden bu yayım için para alamayacağını anlayınca romanın devamını vermek istememiştir. Bunun üzerine hakkında Atatürk'ü taşıyan bir şiir okuduğu iddiası ortaya atılmış ve Sabahattin Ali tutuklanmıştır. Yargılama sonucunda bir yıllık hapis cezası alan Sabahattin Ali, bu mahkumiyetin bir kısmını Konya'da geçirmiştir. Konya'da görülen Sabahattin Ali yanlısı hareketler işte bu yargılama esnasında meydana gelmiştir. Bu bilgi için bkz. Kemal Sülker, *Sabahattin Ali Dosyası*, İstanbul, Ant Yayınları, 1968, s.8-9

¹⁹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., V.Büro, s.1. Adnan Menderes, 1935'te yazdığı raporunda böyle söylemesine rağmen Cumhuriyet Halk Partisi hazırlamış olduğu çeşitli yayınlarda durumu bu şekilde göstermemektedir. Menderes'in teftiş raporlarıyla, Cumhuriyet Halk Partisi'nin Konya'nın da dahil olduğu, Halkevleri konusundaki söylemlerini karşılaştırmak için bkz. *Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, [t.y.], [y.y.]

vardır. Bunlardan üçü, İdmanyurdu, Gençlerbirliği ve Selçukspor federasyona dahil iken Uralspor değildir. Bu kulüplerden İdmanyurdu'na halkevinin altında bir salon ve odalar tahsis edilmiştir. İl yönetim kurulunun ücretli sekreteri olan Lütfi, bu kulübün başkanlığını yapmaktadır. Konya'da en fazla yardım gören kulüp İdmanyurdu'dur. Gençlerbirliği ile Selçukspor'a parti bir ev tedarik etmiştir ama ev iyi değildir. İdmanyurdu'na gösterilen ayrıcalıktan bu kulüpler şikâyetçidirler. Uralspor ise parti ile bağlantısı olmayan, federasyona dahil olmayıp kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan bir kulüptür. Konya'da bunlara ek olarak bir de valilik tarafından açılmış olan Atılı Spor Kulübü vardır ve çalışmaları gayet olumludur. Konya'da Turing Kulübü'nün şubesi açılmışsa da atıl bir durumdadır.²⁰

Teftiş raporunda Adnan Menderes Konya'nın sportif çalışmaları hakkında şu bilgileri vermektedir; Konya'nın güzel bir spor sahasına ihtiyacı vardır. Partililer bu ihtiyacı karşılamak amacıyla şehirden uzakta bir yerde arsa almışlar fakat sonradan anlamışlar ki bu arsadan spor sahası olmayacaktır. Bunun üzerine satmaya çalışmışlar ancak müşteri bulamamışlardır. Şayet bu arsayı satabilirlerse Zindankale mevkiinde belediyeye ait mezarlığı spor alanı olarak tanzim edip stadyum yapacaklardır. Müfettiş bu işin yapılması konusunda Genel Sekreterliğin parasal yardım yapmasının isabetli olacağını raporuna eklemiştir.²¹

Konya'da 1935 yılında Egekon, Babalık ve Yenises gazeteleri çıkmaktadır. Egekon gazetesi partinin bir yayın organıdır. Partinin direktifleri altında amaçlarına hizmet etmektedir. Bu yönüyle gayet iyi bir gazetedir. Babalık gazetesi ise parti yönetim kurulu aleyhinde çalışmak isteyen ancak parti otoritesinin altında pek fazla ses çıkaramayan bir gazetedir. Büyük ihtimalle parti başındakilerle anlaşamadığı zamanlarda muhalefet tarafına kaymaktadır. Belediye işlerine ve belediye başkanına sataşmak suretiyle memnuniyetsizliğini açığa vurmaktadır.²²

Menderes'in raporunda önemle durduğu ciddi bir konu da yardım paralarının toplanması konusudur. Müfettişe göre, Konya'da bu yardım parası toplama işine önem verilmemesi, ilde parti işlerinin ilerleyememesine en büyük engeldir. Konya'da yanlış olan bir düşünce vardır ki o da şudur; üyelerden yardım parası istendiği takdirde bunların partiden çıkacakları düşüncesidir. Bir de Genel Sekreterliğin, yardım parası toplanması konusunda üyeler üzerinde fazla ısrarcı olunmaması yönünde bir yaklaşım sergilenmesi gerektiği düşüncesinde olduğu türünde bir inanış vardır ki, Menderes bu inanışı nasıl

²⁰ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., VI.Büro, s.1

²¹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., VI.Büro, s.2

²² BCA, 490..1.0.0 618.27..1., VIII.Büro, s.1

edindikleri konusuna anlam verememektedir. Bu böyle bir sorun iken diğer bir sorun, partililerin mevcut paraları nasıl toplayıp, nasıl şaibeli bir biçimde kullandıkları sorunudur. Toplanan paralar 11.03.1933'ten itibaren İş Bankası'na yatırılmaya başlanmıştır. Ancak çok defa paraların saklanması tüzük hükümlerinin dışında gerçekleştirilmiştir. Tüzüğe göre, 50 liradan fazla paraların bankaya yatırılması gerekirken bu yapılmamıştır. Hatta 30.09.1934 tarihinde kasada mevcut görülen 885 lira 14 gün elde tutulduktan sonra bankaya yatırılmıştır.²³

Konya'da hesap işleri çok düzgün ve tüzüğe uygun yapılmıştır. Ancak müfettişe göre, il yönetim kurulundaki sekreterin maaşı Konya için fazladır. Çünkü Konya ucuzluk bir şehir olmakla beraber parti para ihtiyacı içinde kıvrınmaktadır. Menderes, durumu bu şekilde belirttikten sonra şu açıklamayı da ekliyor: "*Fakat kabul etmek lazımdır ki sekreter; doğru, çalışkan bir adamdır. Uzun seneler bu vazifede kullanılmaktadır. Aylığı 205 liradır.*"²⁴ Bu en son açıklama "para fazla ama sekreter hak ediyor, o yüzden ses çıkarmaya gerek yok" anlamında yorumlanabilir.

Adnan Menderes teftiş raporunda, Konya il yönetim kurulunun çalışmalarını belirttikten sonra Konya merkez ilçenin ve diğer ilçelerin yönetim kurullarının çalışmaları hakkındaki değerlendirmelere yer vermiştir.

II. Konya Merkez İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Aydın milletvekili müfettiş Adnan Menderes'in yaptığı incelemeler sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi Konya Merkez İlçe Teşkilâtı yönetim kurulu işlemez bir hâldedir. Bu durum iki sebebe dayanmaktadır. İlki, parasızlık. İkincisi ise il yönetim kurulu ile aralarının iyi olmaması, içten içe bir küskünlük ve sevgisizliğin hüküm sürmesidir. Gerçi parasızlık sorunu sadece merkez ilçe teşkilâtına özgü değil bütün Konya parti teşkilâtı için geçerlidir. Buna sebep de vali ve il yönetim kurulunun işbirliği yapmamasından ötürü hususi muhasebeden alınan paranın ilin büyüklüğüne oranla yetersiz kalmasıdır. İl yönetimi ile aralarındaki küskünlük de il yönetiminden kaynaklanmakta, bunlar yetki sınırlarını aşarak, merkez ilçeyi hiçe indirir tavırlar takınmaktadırlar. Her iki tarafın yetki ve çalışma alanlarının çakışıyor olması da bu küskünlükte pay sahibidir.²⁵

²³ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.1

²⁴ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.2

²⁵ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.1

Merkez ilçe yönetim kurulunu oluşturan isimler şunlardır; Başkan Eczacı Hulusi, İş Bankası Direktörü Nurettin, Tüccar Mustafa, bayan üye Süreyya Atasagun, Noter Fuat, Avukat Lütfü ve Emin Sayın. Bu kişiler halka kendini sevdirmiş olan, partiye faydalı olacak kişilerdir. Parti otoritesini istismar edecek hareketleri görülmemiştir. Valilik görevlileri ile aralarında bir iş ve fikir birliği mevcut değildir. Toplantılarını düzenli yaptıkları için bu yönüyle il yönetiminden daha başarılıdır. Gerekli tüm defterler muntazaman tutulmuştur. İlçe kongrelerinde tüzüğe aykırı herhangi bir durum söz konusu değildir. Ancak parti programını yaymak ve benimsetmek amacıyla etkili çalışmalar yapmamışlardır. Önceleri bunun için konferanslar düzenlemişlerse de artık yapmamaktadırlar. Partiye üye kaydı işi düzenli değildir, sadece İstasyon semt ocağının üye kayıt işi muntazamdır. Merkez ilçe nüfusu 102.000 olup, partiye kayıtlı üye sayısı 6107'dir. Partiye üye kaydına önem verilmediği için yedi-sekiz aydır hiçbir kayıt yapılmamıştır.²⁶

Konya merkez ilçe yönetimi de il yönetimi gibi yardım parası toplama işinde zayıf kalmaktadır. Bunun güzel delili de bu paralarla ilgili rakamlardır. Zira Konya gibi merkezinde 50 bin nüfus yaşayan bir şehirde 1933'te sadece 33 lira 1934'te ise 120 lira gibi çok az miktarda üye yardımı toplanmıştır. Parasal konularda da il ile merkez ilçe arasında uyum yoktur. Çünkü merkez ilçe ilde merkezdeki halk ocaklarının çalışabilmesi için 1200 lira istemiş ve il de bunu bütçeye koyacağını söylemiştir. Ancak daha sonra il, merkez ilçeye verilecek parayı 200 liraya indirmiştir. Merkez ilçe hesap kitap işlerini düzgün biçimde yürütmektedir. Fakat sekreterleri Ziya ve odacısı Yusuf'a dokuz aydır maaş verememekteyler. Ayrıca elektriğe ve müstahdemlere de 444 lira borçları vardır.²⁷

III. Karapınar İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Adnan Menderes, Konya merkez teşkilâtıyla ilgili teftişini tamamladıktan sonra Konya'nın ilçelerini tek tek dolaşarak buralardaki parti çalışmalarını da denetlemiştir. Menderes'in teftiş raporlarını inceleyerek önemli bilgilere ulaştığımız ilçelerden biri Karapınar ilçesidir.

Konya'nın Karapınar ilçesindeki Cumhuriyet Halk Partisi yönetim kurulu hakkındaki Adnan Menderes'in izlenimleri kendi ağzından şöyle: "*Kendi halinde kimseye iyiliği veya fenalığı olmayan insanlar. Parti ülkü ve işlerini kovalayabilecek kafa ve kapasitede değiller. Yönetim kurulu başkanına tüzüğü getiriniz dedim; arandı, tarandı nihayet tüzüğün ne olduğunu sordu; nizamname*

²⁶ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, s.1-2

²⁷ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.2-3

dedim gene aradı, bulamayınca, bir tane vardı galiba kaymakam götürdü dedi. Ben kendim dolapları karıştırdım bir paket tüzük buldum. Parti işlerinde ilgi ve çalışmaları bununla ölçülebilir.” İlçe başkanının bu kayıtsızlığına rağmen parti otoritesini istismar edecek herhangi bir hareketleri olmamıştır.²⁸

Karapınar ilçe yönetim kurulunun çalışmaları da istenilen düzeyde değildir. Kaymakamla olan ilişkilerini kaymakam ilerletme çabasında olmasına karşın istenilen ortam oluşmamıştır. Karar defterleri olmadığı gibi, giden evrakların örnekleri alınmamakta, yalnız kısa özetleri yazılmaktadır. Kongre zabıtları da mevcut değildir ve zaten kongreler tüzüğe uygun olmaktan uzak bir biçimde gelişigüzel yapılmakta yada yapılmadan imzalar atılmaktadır. Parti programını yayma konusu da savsaklanmış, hiçbir çalışma yapılmamıştır.²⁹

Karapınar ilçesinin belki de en dikkat çekici icraatı ise üye kaydı konusundadır. Söylenenlere göre; bütün Konya’da olduğu gibi Karapınar ilçesinde de, vaktiyle Atatürk’ün Konya’ya bir gezisi dolayısıyla, belki sorar korkusuyla alelacele o zaman kadar mevcut olmayan üye kayıt defteri bastırılmış ve bu sırada partiye üye olsun olmasın sayıyı çok göstermek amacıyla bir çok kimseler yazılmıştır. Kendi haberleri olmadan kaydedilen üyelerin bilgileri hakkında da sonradan herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Partiye üye kaydı çalışmaları yok denecek kadar azdır ve son üye kaydı 1934’te yapılmıştır ki bu tarih teftişin yapıldığı dönemden yaklaşık bir yıl öncesine denk gelmektedir.³⁰

IV. Hadim İlçe Yönetim Kurulu’nun Çalışmaları

Hadim ilçesinin parti başkanı Ahmet Taşkut’tur ve Evkaf İdaresi’nin vaizidir. Yönetim kurulundaki Yahya Aksoy da ayda 15 lira maaş alan bir hatiptir. Adnan Menderes’e göre bu insanlar, bu özelliklerinden ötürü geri kafalı softa insanlardır. Parti ödevlerinden hiçbirisini yapmadıkları için Hadim’de Cumhuriyet Halk Partisi teşkilâtı vardır demek oldukça zordur. Adnan Menderes’in teftiş esnasında, Hadim’e çok yakın ve nüfusu fazla bir kasaba

²⁸ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Karapınar raporu), s.1

²⁹ Cumhuriyet Halk Partisi’nin 13 Mayıs 1935 yılında gerçekleşen Dördüncü Büyük Kurultayı’nda parti programının yayılmasına büyük önem verildiği görülmektedir. Zira 1935 Tüzüğü’nün 5. maddesinde: “Prensiplerimizi, usanmaksızın, bütün yurttaşlara her bahane ve fırsatla söylemek ve anlatmak, parti örgüt ve izdeşlerinin önemli ödevidir.” ifadesi kullanılmıştır ve Recep Peker bu şekilde Kemalist devrimin kitlelere ulaştırılmasını istemiştir. Bu bilgi için bkz. Çakan, a.g.e., s.169. Ancak Adnan Menderes’in teftiş raporlarında, Konya merkez ve ilçelerinde bu konuda istenilen çalışmaların yapılmadığı üzerinde sıklıkla durulmuştur.

³⁰ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Karapınar raporu), s.1-2

olan Pirlerkondu'ya gittiğini, buradaki partinin yerini araya araya bir izbenin içinde bulunduğunu görmekteyiz. Burada da birkaç tüzükten ve birkaç kapağı bile açılmamış Ülkü'den başka bir şey bulamayan Menderes, parti çalışmalarını sıfır derecesinde görmektedir.³¹

Hadim'in genel vaziyeti böyle olduğu için çalışmalarının iç açıcı olduğunu söylemek de pek mümkün değildir. Büro çalışmaları hiç yapılmamıştır. Karar defterlerindeki bilgilere göre; son dokuz ay içinde toplantı yapmamışlardır. Kasaba ve köylerde tüzük hükümlerine göre kongre yapılmamıştır. Bu ilçedeki bütün parti işleri baştan savma olmuştur. Zaten parti programını yaymak ve benimsetmek gibi bir çabaları da olmamıştır. Kendilerine bağlı kademeleri teftiş etmedikleri de müfettiş tarafından müşahede edilmiştir. Hadim ilçesinin nüfusu 26 bin olmasına karşılık partiye kayıtlı üye sayısı yalnızca 515'tir. Bu azlığın sebebi de yine parti görevlilerinin üye kaydı konusunda hiçbir çaba harcamamış olmalarıdır. Hadim ilçesi ile ilgili raporuna bir ek açan Menderes, bu ekte Pirlerkondu kasabasında bulunduğu sırada, Konya Barosu Başkanı Avukat Hulki'nin yanına gelerek partiye katılmak istediğini ancak il yönetim kurulunun buna engel olduğunu belirtmiştir. Avukat Hulki'nin Hadim'de sevilen biri olduğundan bahisle çalışkanlığından söz ederek, partiye alınması yönündeki talebini Genel Sekreterliğe iletmiştir.³²

Hadim kaymakamının ifadesine göre; bu ilçede peçe ve çarşafın kaldırılmasına dair karar verdimekte çok zorlanılmıştır. İlçe yönetim kurulundaki softa zihniyetli kişiler görünüşte bu kararı destekliyorken aslında içten bir inançla halkta bu konuda istek uyandıracak bir çalışma yapmamışlardır.³³ Adnan Menderes'e göre; bu yönüyle Hadim, devrim yolunda yürümeye çalışan bir ilçe görüntüsü sergilememektedir.³⁴ Bu ilçe üye parası

³¹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Hadi raporu), s.1. Adnan Menderes'in bu izlenimlerini destekleyen bir görüşe göre; Cumhuriyet Halk Partisi bile, halkı kendi tarafına çekmek için bir çaba göstermiyor; köylere girmeyen bölgesel örgütler, yalnız kentlerdeki idarecileri denetliyor ve etkisi altına alabiliyordu. Bu görüş için bkz. Kurt Steinhaus, **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, (Çev. M.Akkaş), İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1995, s.109

³² BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Hadim raporu), s.2

³³ Cumhuriyet Halk Partisi ve halkevleri aracılığıyla Atatürk'ün modernleşme programları için halk desteği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çabalar öğrenci, memur ve subayların oluşturduğu orta sınıf ile kamusal hayata ilk kez aktif olarak katılan orta sınıf şehirli kadınlar arasında başarı göstermiştir. Ancak Atatürkçü modernleşme nüfusun yüzde sekseninin yaşadığı kırsal alanlarda aynı ivmeyi göstermemiştir. Atatürk 1938 yılına kadar bu konularda yoğun biçimde çalışmışsa da, 1923-1937 döneminin başbakanı İsmet İnönü zamanında devrim hareketleri hızını kaybetmiştir. Bu bilgi için bkz. Erik Jan Zürcher, **Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, (Çev. Ergun Aydınoglu), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.303-304. Hadim'deki durumu da bu açıdan değerlendirmek isabetli olacaktır.

³⁴ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., III.Büro, s.1

toplama işinde de sıkı bir çalışma göstermemiştir. İlçe yönetim kurulu üyeleri bile Menderes'in kullandığı ifadeyle, “*partiyeye şimdiye kadar santim vermemişlerdir*”.³⁵

V.Kadınhan İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Kadınhan ilçesindeki Cumhuriyet Halk Partisi teşkilâtı Adnan Menderes'in tabirine göre; bir “aile ocağı” manzarası göstermektedir. Kadınhan parti başkanı olan Ata, yönetim kuruluna kayınbabasını, dayısını ve eniştesini almıştır. Belediye başkanı Enver de Ata'nın yakınıdır ve aynı zamanda belediye kurulunda da Ata ve Enver'in akrabaları yer almaktadır.³⁶ Teftiş raporundan anlaşıldığına göre; Kadınhan ilçe yönetim kurulu adı kötüye çıkmış kişilerden oluşmaktadır ve kabahatleri raporda uzun bir bölüm oluşturmaktadır. Buna göre; bunlar muhtarlıklara ve parti yönetimine kendi adamlarını geçirmeye çalışmakta, kendi isteklerine boyun eğmeyen memurları görevlerinden atmak için uğraşmaktadırlar. Parti başkanı Ata, parti otoritesini kendi özel işleri için kullanmaktadır ve hatta koyunlarının sayım vergisinde Mal Müdürü ile anlaşarak yolsuzluklar yaptığı şüphesi altındadır. Ata'nın eniştesi olan Ebubekir oğlu Osman, yüz kızartıcı bir suçtan dolayı üç sene hapse mahkum olmuştur. Ata'nın eniştesi ile birlikte dayısı Ahmet oğlu Hüseyin Mal Müdürü ile anlaşarak yetim aylıklarında suiistimal yaptıkları için sahtekârlık suçuyla mahkemeye verilmişlerdir.³⁷

Bu yönleriyle hiç güven vermeyen Kadınhan parti yöneticileri, parti otoritesini, özellikle işlerine gelmeyen memurlar üzerinde kullanarak, istismar etmeye meyillidirler. Bu sebepten ötürü kaymakam ve bazı memurlarla araları açıktır. Buna paralel olarak belediye seçimlerinde bazı memurlar Cumhuriyet Halk Partisi adaylarına oy vermeyerek tepkilerini böyle göstermişlerdir. Hatta bu memurlar ve gayri memnunnlardan eski belediye başkanı Bekir, Öğretmen Hulusi ve birkaç kişi daha kendi aralarında birleşerek bir spor kulübü açmak istemişlerdir. Bunların bu kulübü açmak istemelerinin sebebi ise kulüp çatısı altında toplanıp bu paravan ardında muhalefet yapmaktır. Müfettiş bunları

³⁵ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.4

³⁶ Cezmi Eraslan, Atatürk halkçılığının, halk üzerinde bu tip zümre egemenliği kurmaya karşı olduğunu belirtmiştir. Atatürk'e göre; herhangi bir kişi, kurum veya zümre halk üzerinde tahakküm kuramaz. Türk toplumunun eğitim seviyesinin düşük olmasının, bazı kesimler tarafından istismar edilmesini kolaylaştıracağını dile getiren Eraslan, Atatürk'ün bu istismarları önlemeye çalıştığını söylemiştir. Ancak Kadınhan'da Atatürk halkçılığını benimseyen parti yöneticileri iş başına gelmemiştir. Atatürk ve halkçılık üzerine yapılan bu çalışma için bkz. Cezmi Eraslan, *Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk*, İstanbul, Kumsaati Yayınları, 2003, s.207

³⁷ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Kadınhan raporu), s.1

belirttikten sonra raporunda Genel Sekreterliğe, Öğretmen Hulusi'nin Kadınhan'dan uzaklaştırılmasının iyi olacağı tavsiyesinde bulunmuştur.³⁸

Kadınhan ilçe yönetim kurulunun çalışmaları da istenilen düzeyde değildir. 1933'ten öncesine ait karar defterleri yoktur. 5-6 ayda bir toplantı yapmaktadırlar ve işleri gelişigüzel, bildikleri gibi yapmışlardır. Kongreleri baştan savma ve usulsüz biçimde gerçekleştirmişlerdir. Parti programını yaymak ve benimsetmek gibi bir kaygıları olmamıştır. Üye kayıt defterinde 561 üye ismi yazılı olup 165 üye de Sarayönü kasabasında kayıtlıdır. İlçenin nüfusu 23 bin, kayıtlı üye sayısı 726'tır. Kadınhan'da sevilen ve değer verilen kişileri partiye üye yapmak yönünde de herhangi bir çalışma yoktur.³⁹

Teftiş raporuna göre; bu ilçede partiye karşı tek, toplu, belli ve gizli bir cereyan yoktur. Ancak parti başında bulunanlara karşı şiddetli bir memnuniyetsizlik vardır. Burası geri ve açılmamış bir kasabadır. Ancak herhangi bir irtica içerikli hareket ve devrim karşıtlığı görülmemektedir. Peçe ve çarşafın kalkması için karar verilmiş ancak henüz harekete geçilmemiştir.⁴⁰

VI. Akşehir İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Akşehir ilçesindeki Cumhuriyet Halk Partisi yönetim kurulunun çalışmaları diğerlerine nazaran biraz daha olumlu bir görüntü çizmektedir. Teftiş raporuna göre; yönetimdeki kişiler vasıflı ve halk tarafından sevilen insanlardır. Ancak Menderes, Akşehir sahip olduğu zenginlik ve kültür oranında daha iyi bir yönetim kadrosuna sahip olabilirdi, yorumunu yapmaktan da geri durmamıştır. Parti başkanı Aziz, yönetim kuruluna kendisinin iyi anlaşılabilirliğinde olabileceği kimseleri seçmiştir. Yönetim kuruluna üye seçiminde dikkat ettiği diğer bir husus da ağaları ve eşref kafalıları almamak olmuştur. Dr. Aziz, çalışkan, halkın içine giren ve onlarla kaynaşmış, sadece ağa ve eşraf zihniyetlilerden uzak duran biridir.⁴¹

Akşehir ilçe yönetiminin parti hareketlerini istismar edici herhangi bir hareketleri olmamıştır. Toplantılarını düzenli olarak yapmışlar ve kararları deftere zamanında geçirmişlerdir. Kongreleri tüzüğe uygun olarak yapmışlardır. Parti programını yaymak ve benimsetmek gibi hevesli bir çabaları olmamıştır. İlçede partiye kayıtlı üye sayısı 3660'tır. Akşehir'de sevilen ve sayılan kimselerin partiye üye yapılmasına önem verilmiştir. 1935'in Haziran ayında

³⁸ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Kadınhan raporu), s.2

³⁹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Kadınhan raporu), s.2-3

⁴⁰ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., III.Büro, s.2

⁴¹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Akşehir raporu), s.3

üye sayısı 3265 iken teftiş döneminde bu sayı iki ay içinde 3660'a çıkarılmıştır.⁴²

Akşehir'de kıyafet devrimine intibak durumu diğer ilçelere nazaran biraz daha ileri bir seviyede bulunmaktadır. Adnan Menderes Akşehir'de iken, peçe ve çarşafı atmak seferberliğinin harareti devam etmektedir. Bu hareketin başında olan ve çok çaba harcayan kişi de Akşehir parti başkanı Dr. Aziz'dir. Terziler harıl harıl manto dikmektedirler. İlçede bu konuda ufak tefek ağız münakaşaları olmuşsa da çok fazla önemsenecek bir durum olmamıştır.⁴³

Akşehir'de spor örgütlerinin ve gençliğin çalışması memnun edici bir noktaya ulaşmıştır. Bu gençlerin partiye bağlılık ve sevgileri de istenilen düzeydedir. Halkevi'nin birkaç şubesi daha halkevi açılmadığı halde şimdiden kurulmuş gibidir. Müfettişin tavsiyesince Akşehir'de bir halkevi açmak isabetli olacaktır.⁴⁴ Zaten gençlerin de bu yönde bir talepleri olmuştur.⁴⁵ Bu ilçede yardım parası toplanması konusunda da istenilen çalışmalar yapılmamıştır. Hatta yönetim kurulunun önceki ücretli sekreteri partiden çıkarıldıktan sonra tahsildar olmuş ve o görevinde yaptığı dolandırıcılıktan ötürü hapisaneyeye girmiştir. Özellikle bu sekreter dönemindeki hesaplar düzensizdir ancak yeni yönetim hesapları belli bir düzene sokmuştur.⁴⁶

Konya'nın diğer ilçeleri ile Akşehir arasında bir kıyaslama yapılacak olursa, Akşehir'in Atatürk devrimlerine intibak gösterme konusunda daha ileri olduğu sonucuna ulaşılabilir. Halkevi çalışmaları konusunda da Akşehir ilçesinin faal bir görüntü çizdiği görülmektedir.

VII. Beyşehir İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Beyşehir'de parti başkanlığını İkbâl isminde, medresede okumuş, dava vekilliği yapan ve halk tarafından çok sevilmeyen biri yapmıştır. Yönetim kurulundaki Süfyan ve İsmail isimindeki şahıslar Çeçen'dir. Mustafa isimli üye de eski belediye başkanıdır. Kavgacı ve haşin bir adam olan Mustafa tekrar belediye başkanı olmak arzusundadır. Bu yüzden başkan İkbâl ile gece gündüz

⁴² BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Akşehir raporu), s.4

⁴³ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., III.Büro, s.2

⁴⁴ Adnan Menderes'in bu tavsiyesi Genel Sekreterlikçe uygun görülmüştür ve Konya'nın tüm şubeleriyle birlikte ilçeler bazında açılan ilk halkevi Akşehir'de 21.02.1937 tarihinde açılmıştır. Bu bilgi ve Konya Halkevi'nin kurulması ve çalışmaları hakkında daha detaylı bir araştırma için bkz. Osman Kaynar, **Konya Halkevi'nin Türk Modernleşmesindeki Faaliyetleri (1932-1951)**, Kütahya, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s.101

⁴⁵ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., VI.Büro, s.3

⁴⁶ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII. Büro, s.7

etmiştir. Yönetim kurulundaki Faik isimli üye ise kimi zaman Mustafa'nın kimi zaman da İkbâl'in yanında yer alarak ortalığı kızıştırmaktadır. Böyle yapmasındaki amaç da muhtemelen belediye başkanı olmaktır. Başkan İkbâl hakkında, "parti otoritesini istismar ederek dava alıyor" biçimindeki ifadeler müfettiş tarafından abartılı bulunmuştur. Parti ilçe yönetim kurulunun böyle bir yapı meydana getirmesi Beyşehir'de Cumhuriyet Halk Partisi'nin yeterince yaygınlaşamamasına sebebiyet vermiştir.⁴⁷

Beyşehir'de buna ek olarak yönetim kurulu üyeleri ikiye ayrılmıştır. Bir taraf başkan İkbâl'den yana diğer taraf da Mustafa'dan yana tavır almaktadırlar. Müfettiş Adnan Menderes, parti işleri hakkında konuşmak için ilçe yönetim kurulunu toplamış fakat bu esnada iki taraf birbirleriyle dövüşecek dereceye gelmişlerdir. Sonra belediye kurulu üyelerini toplamış ve yine burada da kavgayı son anda önlemiştir. Yönetim kurulu arasındaki bu ikilik halka da yansımıştır ve birbirleri aleyhinde sürekli bir rekabet ortamı mevcuttur. Belediye seçimlerinden beri belediye başkanı seçilmemiştir. İki taraf arasındaki mücadele belediye başkanı seçiminde bir tarafın çoğunluk oluşturmaya engeldir ve bir yıldır kaymakam vekâleten belediye başkanlığı yapmaktadır.⁴⁸

Beyşehir'de partinin çalışmaları ve hükümet görevlileriyle uyumu yetersizdir. Parti aylarca kapalı kalmakta, ara sıra başkan bir iki evrak hazırlamak için partiyi açmaktadır. Başkanın bu çalışmasından başka da büro işleriyle ilgilenen kimse bulunmamaktadır. Tüzüğün gerektirdiği biçimde kongreler yapılmamıştır. 1935 Beyşehir ilçe kongresine parti il başkanı katıldığı halde, kongre tutanağı bile tutulmamıştır. İlçe nüfusu 50 bin iken partiye kayıtlı üye sayısı 2200'dür. 1934 yılının Kasım ayından beri yani yaklaşık bir yıllık süre içerisinde partiye hiçbir yeni üye kaydı yapılmamıştır.⁴⁹

VIII. Seydişehir İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Seydişehir ilçe yönetim kurulu başkanı Konya hukukundan mezun olan Avukat Sait Sönmez, parti için gerekli olan dinamizmden yoksun bir zattır. Aynı şekilde parti üyeleri de yaşlıca ve kendi halinde olan insanlardır. Menderes'e göre bu yüzden bunlardan enerjik bir çalışma beklemek mümkün değildir. Ancak parti otoritesini istismar edici herhangi bir hareketleri mevcut değildir. Belediye seçiminde yönetim kurulu üyelerinden Abdullah ile Mehmet Çalıtılı, diğerlerinden ayrı bir yolda çalışmışlar ve bu sebepten ötürü araları açılmış ancak sonradan düzeltilmişlerdir. Kaymakamla ilişkileri iyidir.

⁴⁷ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Beyşehir raporu), s.4-5

⁴⁸ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Beyşehir raporu), s.5

⁴⁹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Beyşehir raporu), s.5-6

Kaymakamın yardım paralarının toplanmasında partiye büyük yardımları olduğu görülmektedir. Parti sekreteri yeni yazıyı bilmediği için büro işleri sıkıntılı yürümektedir. Parti üyelerinin hiçbiri parti işleriyle alâkadar değildir.⁵⁰

Seydişehir teftiş raporuna göre; parti kongreleri düzensiz bir şekilde yapılmaktadır. Kongre tutanağı birkaç satırdan oluşan ve gayet eksik olan bir belge olarak hazırlanmıştır. Adnan Menderes'e, seçimlerde seçilenlerin isimlerinin yazılı olduğu bir listeyi kongre tutanağı olarak göstermişlerdir. Parti programını yaymak ve halka benimsetmek için herhangi bir faaliyetleri olmamıştır. Kendine bağlı kademeleri teftiş etmek gibi bir çalışmaları da mevcut değildir. İlçe nüfusu 31 bin olup partiye kayıtlı üye sayısı 1782'dir. İlçenin sevilen ve kıymet gören kişilerinin partiye kaydı için çalışmalar yapmışlar ancak başarılı olamamışlardır.⁵¹

Seydişehirler ekonomik konularda hükümetten üç talepte bulunmuşlardır. Bunlardan ilki, sayım vergisinin indirilmesidir. İkincisi, 1935 yılı kurak geçtiği ve tohum az olduğu için devletin tohumluk tedarik etmesidir. Üçüncüsü de sulama işlerine hız ve önem vermekle kuraklığın önüne bir an evvel geçilmesidir.⁵²

Cumhuriyet Halk Partisi Seydişehir teşkilâtı Hava Kurumu, Kızılay ve Çocuk Esirgeme Kurumları ile ortak olarak bir parti binası yapmışlardır. Bunun Seydişehir'de parti faaliyetlerinin yaygınlaştırılması için faydalı olacağını düşünen müfettiş, Genel Sekreterliğin bu binanın tamamlanmasına yardımda bulunmasının faydalı olacağı tavsiyesinde bulunmuştur. Seydişehir'de dikkat çekici bir olay müfettişin ağzından şu şekilde gerçekleşmiştir: *"Bu binaya eşya alınmak üzere Genel Sekreterliğimizce Kurultay sırasında bin lira yardım parası verilmiş. Bu paranın verilmesi ve sarfi üzerinde biraz izahat vermeyi faydalı görürüm. Seydişehir belediye başkanı Agah, kendisini parti başkanı diye tanıtarak kurağa eşya alınmak için yardım parasını istemek üzere Genel Sekreterliğimize başvuruyor. Bu dilek kabul edilerek kendisine bin lira veriliyor. Parayı alan belediye başkanı Agah bir takım eşya alıp Seydişehir'e getiriyor. Parti yönetim kurulu kendi haberleri olmadan eşya alınmasına itiraz etmekle beraber alınan eşyanın bin lira kıymetinde olmadığı kanaatini taşıyorlar. Onun için eşyanın kabulünü yapıp senedini tanzim ve imza*

⁵⁰ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Seydişehir raporu), s.6-7

⁵¹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Seydişehir raporu), s.7

⁵² BCA, 490..1.0.0 618.27..1., X.Büro, s.1

etmiyorlar.” Bu yönüyle belediye başkanı Agah, yetkisi dışında bir iş yapmış ve çeşitli dedikoduların çıkmasına sebep olmuştur.⁵³

IX. Cihanbeyli İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Müfettiş Adnan Menderes'in övgüyle bahsettiği ve parti çalışmalarını takdir ettiği tek ilçe Cihanbeyli'dir. Cihanbeyli parti başkanı Ali Fuat Ünal'dır. Konya İttihat ve Terakki İdadisi son sınıfına kadar okumuş olan başkan, maddi çıkar gözetmeksizin partiyi tanıtmak ve geliştirmek için çabalayan biridir. Müfettiş, ufak tefek eksiklerine rağmen parti için fedakârca çalışan bu genç insanı Genel Sekreterliğe tanıtmaktan sevinç duymaktadır. Yönetim kurulunun diğer üyeleri ise başkan kadar çalışkan olmayıp tek yaptıkları iş onun yanında yürümektir. Üyelerin isimleri ise şöyledir; Mustafa Ünal, Ahmet Gümüş, Mehmet Arif Yılmaz ve Ahmet Akıncı'dır. Bunlar arasında parti otoritesini istismara yeltenen hiç kimse yoktur.⁵⁴

Cihanbeyli parti yönetimi hükümet görevlileriyle iyi diyalog kurarak sınırlı kaynaklara karşın başarılı işler yapmışlardır. Başkan Ali Fuat, sekreterlik görevini de yapıp buradan tasarruf edeceği para ile parti binasını tamamlamaya çalışmıştır. Ancak diğer üyeler parti işlerinde başkan kadar aktif değildir. Müfettişe göre en büyük eksikleri, toplantı yapmamış olmalarıdır. Adnan Menderes bu duruma da şöyle bir yorum getirmiştir; aslında toplanmışlardır ama konuştukları, karar yazacak mahiyette olmadığı için bunu deftere yazmayı gereksiz görmüşlerdir.⁵⁵

Parti programını yaymak ve benimsetmek konusunda da başkanın çok ciddi çalışmaları olmuştur. Sık sık müsamereler yapıp halkla konuşmaktadırlar. Köyleri dolaşıp onların içinde çalışmalar yapmaktadır. Cihanbeyli için güzel denecek bir parti binası için fedakârlıklar yapmışlardır. Bunun için parti üyelerinden 645 lira bağış toplanmıştır. Parti başkanının evini yıllık 100 liraya parti dört seneliğine kiralamıştır. Partide biriken dört yüz lira kira parasını başkan olarak yeni bina için partiye bağışlamıştır. Bu bina tamamlandığı zaman Cihanbeyli, bir temsil salonu, bir küçük okuma yeri, genç sporcuların toplanabileceği bir spor yurdu ve parti çalışmaları için birkaç oda kazanmış olacaktır.⁵⁶

Cihanbeyli ilçesini oluşturan halkın yarısı Kürt'tür ve Kürtçe konuşmaktadır. Başkan bunlara Türk kültürünü aşılacak amacıyla anlayışlı

⁵³ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.9-10

⁵⁴ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Cihanbeyli raporu), s.8

⁵⁵ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Cihanbeyli raporu), s.8

⁵⁶ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Cihanbeyli raporu), s.9

çalışmalarda bulunmuştur. Ayrıca parti bir radyoya sahiptir ve her konuda parti ve memleket işleriyle ilgilenmektedirler. Üye kayıt defterleri uygun olup ilçenin nüfusu 42 bindir ve partiye kayıtlı üye sayısı 1700'dür. En son üye kaydı da 1934'ün Kasım'ında yapılmıştır.⁵⁷

X. Bozkır İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Cumhuriyet Halk Partisi Bozkır İlçe Yönetim Kurulu Başkanı Abdullah Doğan, Ziraat Bankası Bozkır sandığı memurudur. Bundan önceki yönetim kurulunu oluşturanlar, başta eski başkan Ziya olmak üzere memurlara kafa tutarak, halkı sindirmeye çalışan kimselerdir. Bu sebepten ötürü birçok aleyhtar kazanmışlar ve nihayetinde son kongrede görevden uzaklaştırılmışlardır. Bu nedenle de iki taraf arasında ayrılık ve uyuşmazlıklar yaşanmıştır. Ancak eski başkan Ziya'nın yönetimden uzaklaştırılması iyi olmuştur. Çünkü yeni yönetim daha tarafsız ve ılımlıdır. Parti otoritesini istismar edecek davranışları olmadığı gibi kendi aralarındaki uyum da fena değildir.⁵⁸

Bozkır'daki partililer hükümet görevlileri ile uyum içinde beraberce çalışmaktadırlar. Bozkır'da eski parti başkanı olan Ziya aynı zamanda belediye başkanıdır ve onu bu görevden almak için şimdiki yönetim, belediye üyelerini istifa ettirmeye çalışmıştır. Parti yönetim kurulu başkanı olan Abdullah Doğan, Ziraat Bankası memuru olduğu için evrak işlerinde tecrübelidir ve parti defter ve dosyalarını düzene koymuştur. Müfettişe göre, parti programını yaymak ve benimsetmek için ciddi bir faaliyetleri yoksa da bu yönetim kurulu çalıştırılabilir. Ayrıca kendilerine bağlı kademeleri henüz teftiş etmemişlerse de kısa bir süre sonra hepsini gidip göreceklerini müfettişe söylemişlerdir. Üye kayıt işi muntazam olarak yapılmaktadır. 42 bin nüfuslu Bozkır ilçesinde partiye kayıtlı üye sayısı 982'dir. Yeni yönetim kurulu ilk zamanlarında üye kayıt işine önem vermiş ve kısa bir sürede 146 yeni üye kaydetmiştir. Ancak son altı aydır bu işi biraz savsaklamışlardır.⁵⁹

XI. Ereğli İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Konya'nın Ereğli ilçesinde de Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi uzun bir süre ağaların yönetiminde kalmış ancak yerlerine yeni yönetimin gelmesiyle birlikte bunlar bir kenara çekilmişlerdir. Ancak bu durumu içlerine sindirmeyen

⁵⁷ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Cihanbeyli raporu), s.9

⁵⁸ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Bozkır raporu), s.10

⁵⁹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Bozkır raporu), s.10-11

ağalar grubu⁶⁰ yeni yönetime karşı harekete geçmek için fırsat kollamaya başlamışlardır. Adnan Menderes Ereğli’de bulunduğu zaman da yeni yönetim hakkında şikâyetlerde bulunmuşlardır. Partinin yeni yönetim kurulu ve belediye kurulu, ağalara oranla daha ileri görüşlü olsalar da halkı yeterince tatmin etmiş, hükümet görevlileriyle tamamen uyuşmuş ve özellikle de parti ödevlerini eksiksiz yerine getirmiş bir yönetim görüntüsü sergilemekten uzaktırlar. Ereğli’de parti başkanı ve belediye başkanı Rasim Erel olup hem inatçı ve taşkınlığa meyilli hem de belediye başkanlığı döneminde bir takım yolsuzluklara bulaştığı için kaymakamlık tarafından hakkında tahkikat yapılan bir kişidir.⁶¹

Teftiş raporundan öğrendiğimize göre; kaymakam ve jandarma komutanı ile parti yönetim kurulunun arası çok açıktır. Parti başkanı aynı zamanda belediye başkanı olduğu için belediye bütçesi kaymakamlıkça tasdik edilmemiştir. Bunun dışında kaymakam parti kongresinden birkaç gün önce jandarma komutanı vasıtasıyla birçok kongre delegesini ilçeye çağırarak Rasim ve arkadaşlarını seçmemeleri yönünde propaganda yapıp üzerlerinde otorite oluşturmaya çalışmıştır. Ereğli parti teşkilâtı büro işlerinde yeterli titizliği göstermemiş, kongrelerini de üstünkörü geçiştirerek yapmışlardır. Ayrıca parti programını yaymak ve benimsetmek gibi bir çabaları da olmamıştır. Ereğli ilçe nüfusu o dönemde 32 bin olup partiye kayıtlı üye sayısı 1037’dir. İlçenin sevdiği kıymetli kişileri partiye kazandırmak yönünde çabaları yoktur zira son altı ayda hiçbir üye kaydı yapılmamıştır.⁶²

Ereğli ilçesi Menderes’e göre oldukça geri fikirli bir yerdir. Peçe ve çarşafın kaldırılmasına belediyenin karar vermek yetkisi olup olmadığı yönünde ufak tefek eleştiriler yapılmış olsa da bunun ötesinde bir hareket yoktur. Partiyeye karşı herhangi bir cereyan da söz konusu değildir.⁶³

Ereğli’de işçi, amele ve esnafın durumları da normal bir seyir göstermektedir. Bu ilçede Sümerbank bez fabrikasının açılacak olması ile birlikte burada bir amele hayatı başlayacaktır. Bu konuda daha ilk günlerden

⁶⁰ Cumhuriyet Halk Partisi, savaştan sonraki yıllarda kent burjuvazisi ve sermaye çevreleriyle sıkı ilişkiler kurmasına rağmen, geniş halk kitleleriyle gerektiği kadar ilişki kuramamıştır. Kentlerde büyük değişimler yaratan parti, taşraya ve özellikle köylere girmeyi başaramamıştır. Bunun en büyük sonucu da, halkın büyük bir kesimini oluşturan köylülerin feodal güçlerin kucağını itilmesi olmuştur. Taşradaki eşraf ve ağalar, yaptıkları baskıcı uygulamalarla köylü tabanın Cumhuriyet Halk Partisi’nden uzaklaşmasına sebep olmuşlardır. Bu yönüyle Cumhuriyet Halk Partisi, halkçı söylemlerle yola çıkmasına rağmen, taşra insanını bölgesel ağalığa terk etmiş olmaktadır. Bu bilgi için bkz. Hikmet Bilâ, *CHP 1919-2009*, İstanbul, Doğan Kitap, 2008, s.53

⁶¹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Ereğli raporu), s.11

⁶² BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Ereğli raporu), s.12

⁶³ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., III.Büro, s.3

itibaren sıkıntılar yaşanmaktadır. Bazı işçiler müteahhitlerden alacaklarını alamadıkları ve gündeliklerinin yükseltilmesi için partiye başvurular yapmışlardır. Bu tip olayları önlemek amacıyla Adnan Menderes Genel Sekreterliğe, Ereğli'de başlamak üzere bulunan amele hayatının gereklerini şimdiden karşılama tavsiyesinde bulunmuştur.⁶⁴

Adnan Menderes'in Ereğli'de başlamakta olan ekonomik hayat hakkında bulunduğu bu tespitler kayda değerdir. Sümerbank'ın açılmasıyla başlayacak olan işçi ve amele hayatı konusunda görülen sıkıntılar üzerine Menderes'in Genel Sekreterliğe yaptığı uyarılar, ilerleyen yıllarda olası işçi hareketlerine karşı bir önlem olarak değerlendirilebilir.

XII. Çumra İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Çumra ilçesi parti başkanı belediye başkanı da olan Rakım Çumra'dır. Eşi de Konya parti il genel kurul üyesidir. Rakım Çumra'nın ilçede seveni çok olduğu gibi düşmanı çoktur. Parti ve memleket işlerinde çok bulunmuş, ilçede göze çarpan biridir. Hatta diğer bazı ilçelerde de isim yapmış bir partilidir. Yönetim kurulunun diğer üyelerinin parti işlerinde çok belirgin vasıfları yoktur. Teftiş raporuna göre yönetim kurulunu oluşturanlar arasında, Güzel Sanatlar Okulu'nda okumuş eski öğretmen bir bayan, bir dava vekili, bir tüccar, iki de çiftçi vardır. Bunlar arasında parti otoritesini istismar hareketi görülmemekle beraber başkan Rakım Çumra hükümet memurlarını elinde tutma gayreti içindedir.⁶⁵

Parti yönetiminin hükümet memurları ile araları iyi olmakla beraber hâkimle hiç geçinememektedirler. Bu hâkim yedi sekiz yıldır Çumra'da görev yaptığı için âdetâ ilçenin yerlisi olmuştur. Burada bir ev de alıp iyice yerleşerek kendine göre bir çevre oluşturup parti işlerine müdahale etmeye başlamıştır. Büro, evrak ve defter işlerinde bir düzensizlik söz konusudur. Kongre toplantılarında da tüzüğe aykırı icraatlarda bulunmuşlardır. Tüzüğe göre; kongrede başkan, başkan vekili ve iki kâtip seçilmesi gerekirken başkan seçmemişlerdir. Yine tüzük gereğince kongrede bütçe ve hesap encümenleri seçilmesi gerekirken buna lüzum görmemişlerdir.⁶⁶

Çumra parti yönetiminin parti programını yaymak ve benimsetmek gibi çalışmaları olmamıştır. Zaten kendi toplantılarını bile altı-yedi ayda bir yapmaktadırlar. Partiye yeni üye kaydı çalışmaları da zayıf kalmaktadır. Teftiş

⁶⁴ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., IX.Büro, s.1

⁶⁵ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Çumra raporu), s.13

⁶⁶ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Çumra raporu), s.13-14

esnasında üye sayısını bildiren 1935 Haziran raporuna göre sayı 3109'dur. Daha sonra müfettiş kadın erkek sayılarını ayrı bildiren bir cetvel istemiş ve bu cetvelde de sayı 2776 olarak yazılmıştır. Oysa müfettişe göre parti kütüğündeki üye sayısı 2754'tür. Bu ilçede son üye kayıt tarihi ise 1934'ün Eylül'üdür, yani yaklaşık bir yıl müddetçe üye kaydı yapılmamıştır.⁶⁷

Çumra'da yardım paralarının toplanması işi en muntazam biçimde yapılmaktadır. Müfettişin verdiği rakamlara göre; 1931'de 418 lira, 1932'de 1348 lira, 1933'te 927 lira ve 1934'te 593 lira yardım toplanmıştır. Hesap işlerinde ufak tefek yanlışlıklar olmuşsa da müfettişe göre bu dikkatsizlikten yapılmıştır ve Çumra'daki partililer temiz ve doğru çalışmaktadırlar. Çumra parti teşkilâtının biri merkezde, diğeri Dinek kasabasında iki binası vardır. Bunların tescili yapılmış, fakat daha tapuları alınmamıştır. Merkezdeki bina kiraya verilmiştir. Dinek'teki binanın bir kısmında partililer, diğerk kısmında hükümet görevlileri oturmaktadır.⁶⁸

XIII. İlgin İlçe Yönetim Kurulunun Çalışmaları

İlgin'da Cumhuriyet Halk Partisi'nin başında bulunan kimselerin en son kongreye kadar ehil olmayan kişiler olduğunu görmekteyiz. Yeni yönetimden bir önceki yönetimin başında bulunan kişi Ali İspir iken belediye başkanı da Şükrü Afacan'dır. Ali İspir'in, biri afyon vergisi kaçakçılığından diğeri de ihtikar maddesinden İstiklâl Mahkemesi tarafından verilen iki mahkumiyeti vardır. Ali İspir'in kabahatleri bununla sınırlı değildir. Teftiş esnasında müfettiş Adnan Menderes'e yapılan bir ihbara göre Ali İspir, parti paralarını dip koçanlı makbuz karşılığı olarak toplamış ve bu paraları partiye gelir olarak göstermeyip, kendi zimmetine geçirmiştir. Bunun üzerine Adnan Menderes kasa defterine bakmış, bu makbuz ile suretinin içerdiği paranın kaydedilmediğini görmüştür. Ali İspir'e durumu sorduğu zaman cevap olarak, makbuzdaki el yazısının kendine ait olmadığı, sahte ve uydurma olduğu cevabını almıştır. Menderes daha sonra Ali İspir'e ait el yazıları olan belgeleri incelemiş ve makbuzdaki el yazısının ona ait olduğuna hükmetmiştir. Buna rağmen durumla ilgili müfettişin yorumu şöyledir: *"Bu ihbarı yapanlar, bugün yönetim kurulundaki arkadaşlardır. Eğer ihbarları doğru değilse, partide uzun yıllar başkanlık etmiş bir yurttaşı cürüm suçu ile lekelemek çok ağır bir ahlâksızlık olur."*⁶⁹

Ali İspir ve arkadaşlarının buna benzer hareketleri üzerine ilçede birçok muhalif ortaya çıkmıştır. Muhalifler ve Ali İspir taraftarları arasında yaşanan

⁶⁷ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Çumra raporu), s.14

⁶⁸ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.12-13

⁶⁹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (İlgin raporu), s.14-15

rekabet sonucunda, muhalifler Ali İspir'i başkanlıktan indirerek kendileri partinin başına geçmiştir. Konya parti il başkanı olan Şevki Ergun ilk başlarda Ali İspir ve arkadaşlarına çok bağlı iken sonrasında il genel kurulunda da yer alan Ali İspir ve Şükrü Afacan'ın il yönetimine karşı dik başlılık etmeleri üzerine çeşitli manevralarla bunları partiden uzaklaştırmıştır.⁷⁰

İlgin'in yeni parti başkanı zabıt kâtipliğinden yetişmiş dava vekili Süleyman Ekmekçi'dir. Ancak müfettişin gözlemlerine göre bu yeni yönetim kurulunun içinde de iktidar mücadelesi vardır. Üyelerin bir kısmı belediye başkanı olmak, bir kısmı da Süleyman Ekmekçi'nin yerine başkan olmak mücadelesindedir. Yalnız ortak olan bir yönleri varsa da, eski yöneticilere karşı taşkın bir husumet beslemiş olmalarıdır. Yeni yöneticilerin parti otoritesini istismar edici bir hareketleri yoktur. "Şimdilik yönetim kurulu üyeleri arasında bir uyum görülüyorsa da ilerleyen dönemlerde bu uyum bozulma görüntüsü sergileyecektir", yorumu da Menderes'in raporunda yer almıştır.⁷¹

İlgin'la ilgili teftiş raporuna göre ilçe kaymakamı, düşüncesinde ve çalışmasında hiçbir istikrar olmayan biridir ve partililerin onunla işbirliği yapması zor görünmektedir. Belediye kurulu ve belediye başkanıyla da parti üyelerinin arası iyi değildir. Zaten belediye kurulu üyelerinin çoğu okuma yazma bilmeyen kimselerdir. Parti üyeleri, belediye üyelerini istifa ettirmek suretiyle belediye başkanı Şükrü Afacan'ı düşürmek ve yeni belediye seçimi yaptırmak girişimi içerisindeyler. Yeni yönetim zamanındaki kongrelerle ilgili müfettişin yorumları da şöyledir: "*Bu ilçede kongrelerin -iki taraf mücadelede olduğu için- birçoğu âdetâ gümrükten mal kaçırma şeklinde olmuştur. Kongrelerde her taraf kendine mensup olanların gelmesini ve karşıdakilerin gelmemesini sağlamak yolunu görmüştür.*" Yönetim rekabet halinde olduğu için parti programını yaymaya ve benimsetmeye zamanları olmamıştır.⁷²

İlgin'da partiye üye kaydı işi ne tüzüğe ne de ruhuna uygundur. Eski yönetim kurulunun verdiği rapora göre; ilçede üye sayısı 6288 iken parti kütüğündeki sayı 5845 olarak görülmektedir. Bunların kayıt işlemleri de baştan savma ve sayıyı çok göstermek amacıyla yapılmıştır. Yeni yönetim kurulunun ifadelerine göre; bu üyelere yardım parası için başvuru yapıldığı zaman bunlardan 193'ü partiye üye yazıldıklarından haberdar olmadıklarını ve üye olmak istemediklerinden isimleri defterden silinmiştir. Ayrıca eski yönetim,

⁷⁰ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (İlgin raporu), s.15

⁷¹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (İlgin raporu), s.16

⁷² BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (İlgin raporu), s.16-17

muhitinde sevilen kişiler yerine kendilerine ayak uyduran kişileri partiye alma çabasında olmuşlardır.⁷³

Cumhuriyet Halk Partisi Ilgın yönetimi yardım parası toplanması konusunda bazı şikâyetlerin çıkmasına sebep olmuştur. Bu şikâyete göre; köylerde yol parası mükellefiyeti içinde olanlardan vergi şeklinde olarak şahıs başına beşer kuruş toplamışlardır, hatta bunu bazı köylerde hususi muhasebenin tahsildarlarına da yaptırmışlardır ki makbuzun “tahsilatın nevi” kısmında “kafa parası” yada “şahıs parası” tabiri yazılmıştır. Paralar toplanırken dipli koçan verilecek yerde, el yazısı ile geçici bir makbuz verilmiş ve bunun muhteviyatı kasa defterine geçmiştir.⁷⁴

XIV. Karaman İlçe Yönetim Kurulu'nun Çalışmaları

Cumhuriyet Halk Partisi'nin Karaman teşkilâtının başkanı avukat Agah Ünver'dir. İstiklâl Savaşı'nda ihtiyat zabiti olarak iyi hizmet veren başkan, aynı zamanda il genel kurulu Karaman üyesidir. Avukat Agah Ünver'den ve arkadaşlarından önce parti Sabit, oğulları ve akrabalarının elinde bulunmaktaymış. Bunlar inhisarcılık ve istismar yaparak halkı soğutmuşlar ve ağa kafalılık yolunda yürüyerek kendilerine karşı gayri memnun bir kesim yaratmışlardır. Parti çalışması namına bir şey yapmamışlar, gayet seyrek toplanmışlar ve hesap işlerini kendi keseleri gibi idare etmişlerdir. Üye kaydı konusunda da çabaları olmayıp üstelik çalışkan gençleri partiden uzak tutmaya çalışmışlardır.⁷⁵

Eski yönetimin bu uygulamalarına karşı çıkanların başında Avukat Agah olarak, uzun uğraşların sonucunda Sabit ve arkadaşlarını partiden uzaklaştırmayı başarmışlardır. Ancak bu mücadelede il başkanı Şevki Ergun, ağalar tarafı olan Sabit ve arkadaşlarına destek veren bir yol izlemiştir. Karaman'da yeni yönetim kurulu çalışmalarını iyi yapmakta, eski yönetimin yaptığı istismarları yapmayarak, onlara karşı verdikleri mücadelenin haklılığını ispatlamaya çalışmaktadırlar. Karaman parti yönetiminin il başkanı ile arası iyi değildir ve hatta Agah Ünver, il başkanı Şevki Ergun hakkında ağır ithamlarda bulunmuştur.⁷⁶

Agah Ünver ve ekibi hükümet görevlileriyle uyum ve işbirliği içerisinde. Karaman'da kaymakam bu görevine ek olarak belediye başkanlığı görevini de yürütmektedir. Yeni yönetim büro işleriyle yakından ilgilenmiştir.

⁷³ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Ilgın raporu), s. 17

⁷⁴ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.11

⁷⁵ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Karaman raporu), s.17

⁷⁶ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Karaman raporu), s.18

Toplantılarını diğer ilçeler göz önünde tutulduğunda en iyi yapan ilçe yönetimi Karaman'ındır. Karaman'ın o dönemdeki nüfusu 48 bindir. Partiyeye kayıtlı üye sayısı da 2739'dur. Yeni yönetimin belki de tek kusuru yeni üye kaydına önem vermiyor olmasıdır. Çünkü son üye kayıt tarihi 22.03.1934'tür ve altı aydır yeni üye kaydı yapılmamıştır.⁷⁷

Karaman ilçesinde parti programının yasak saydığı kurumlara belli veya gizli meyil taşıyanlar bulunmamaktadır. Partiyeye karşı herhangi bir cereyan da yoktur. Buna paralel olarak Karaman'da irtica besleyici ve devrim karşıtı olan hareketlere de rastlanmamaktadır. Bu ilçe eskiden bir dervişlik merkezi iken, teftişin yapıldığı günlerde bunun özel bir varlığı kalmamıştır.⁷⁸

Karaman gençleri İdmanyurdu denilen bir kurumda bir araya gelmektedirler. Fakat bu İdmanyurdu sadece idman alanıyla sınırlı kalmamış, müzik ve temsil kolları da oluşturarak adının içerdiği sahanın dışına taşmıştır. Çalışacak ve temsil verecek küçük bir bahçeye sahiptirler. Buradaki gençlerin partiyeye bağlılıkları iyi derecededir. İlçe yönetim kurulu bu gençlere gereken yardımları yapmaktadır. İdmanyurdu'nun bir futbol takımı da vardır.⁷⁹

Bu ilçede partiyeye yardım paralarının toplanmasına dair eski yönetim zamanında usulsüzlükler yapıldığı görülmüştür. Eski yönetimin önceki yıllarda makbuzsuz para topladığı yönünde şikâyetler inceleme konusu olmuştur. 1932 yılında da eski başkan Sabit'in oğlu Faik, ücretli sekreter iken, partinin 1040 lirasını ticaret ortağının kasasına koyduğu, tahkikat sonucu meydana çıkarılmıştır. Eski yönetimin bu usulsüzlüklerine karşılık yeni yönetim, hesap işleri konusunda daha titiz ve dürüst çalışmaktadır. Partinin Karaman'da iki tane birbirine bitişik binası mevcutmuş, ancak birisi yıkılmak üzere olduğundan belediye başkanlığınca yıktırılmıştır. Bunun yerine bir salon yaparak parti binasını genişletmişlerdir. Diğer bina ise metruk mallardan mülga Türkocağı'ndan satın alınmış ve bu yolla partiyeye geçmiştir. Bu binalardan metruk mallar idaresine kalan 700 lira borç ödenmediği için tapusu alınamamıştır. Partinin diğer bir binası ise 200 liraya hususi muhasebeden satın alınmış ama bunun da parasını vermedikleri için tapusunu alamamışlardır.⁸⁰

⁷⁷ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., I.Büro, (Karaman raporu), s.18-19

⁷⁸ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., III.Büro, s.2

⁷⁹ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., VI.Büro, s.2

⁸⁰ BCA, 490..1.0.0 618.27..1., XIII.Büro, s.5-6

SONUÇ

Türkiye’de halkın eğitim durumunun yetersizliğinden, ekonomik olarak yoksul olmasından ve yoksulluktan kaynaklanan çekingenlikten, kitle iletişim araçlarının yaygın olmamasından ötürü 1935 yılında çok bilinçli bir siyasal yaşama katılımının olmamasını nispeten normal karşılamak mümkündür. Zaten Osmanlı Devleti de özellikle Anadolu’da halk kitlelerini yaygın bir şekilde kapsayacak siyasal yaşama katılma hareketinde bulunmamıştır. Bu noktada Atatürk ve Cumhuriyetçi kadronun bu açığı nasıl kapattıklarına bakarak çeşitli tespitlerde bulunmak imkânına sahibiz.

Öncelikle belirtilmesi gereken nokta, Cumhuriyet Halk Partisi’nin, yılın belli dönemlerinde taşra örgütlerine teftiş amaçlı milletvekilleri göndermesi, halkın siyasal yaşama katılımının derecesini görmek için bir çaba içerisinde olduklarını gösterir. Partinin taşra yöneticilerinin halkı yanlarına çekme ve partiye kazandırma yolunda ne gibi çalışmalar yaptıklarını merak eden bir merkezi denetim yapısının olması Cumhuriyet Halk Partisi için olumlu bir durumdur. Ancak teftiş raporundan da anlaşılacağı üzere, Cumhuriyet’in ilânını temel alacak olursak, 1935 yılına kadar geçen 12 yıllık süre içerisinde parti tabanının istenilen düzeye ulaşmadığını görürüz. Sınıflardan uzak, zümre egemenliğine karşı çıkan, halkın tamamını kapsayan söylemlerin aksine Konya örneğinden anlaşılacağı üzere, kitlesel bir halkçı taban oluşturulamamıştır.

Bu tespiti kanıtlar nitelikte bir yorumda bulunan Kemal Karpat’ın ifadeleri şöyledir: “*Devlet, üzerine bir sermayedar-müteşebbis, hem de çeşitli menfaatler ve toplumsal gruplar arasında bir arabulucu olmak gibi çifte bir rol almıştır. Sırası geldikçe elindeki ekonomik kuvveti gruplardan birini desteklemek, öbürleri üzerine ise baskı yapmak ve tahditler koymak için kullanabiliyordu. Bu yüzden Türkiye’de, özellikle savaş yıllarında, güdülen ekonomik ve sosyal siyaset ifrattan tefrite giden durmadan değişen bir siyaseti ama genel tutum katılaştırmış, ortalama bir muhafazakâr yolu idi. Böyle bir siyaset hiçbir grubu hoşnut etmiyordu. Özellikle harp yıllarında sermaye öyle hızlı birikti ki, toplumu bölünmemiş bir tek parçadan ibaret gören eski sosyal teoriyi ve devletçilik felsefesini genel hoşnutsuzluk yaratmadan yürütmeye pek imkân kalmamıştı.*”⁸¹ Konya’da görülen durumda da zaten demokratik hukuku çiğnemeye yatkın, biraz da Osmanlı Devleti’nden miras kalan, feodal-ağa zümresinin parti çatısı altında faaliyet göstermeleri vardır ve devlet, yukarıda belirtildiği gibi zaman zaman bu zümreyle işbirliği yaparak halkçı devrim anlayışına uymayan politikalar uygulamıştır.

⁸¹ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul, Afa Yayınları, 1996, s.98.

Konya teftiş raporunda ilginç olan bir nokta var ki; o da teftişi yapan kişinin Adnan Menderes olmasıdır. İleride Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı kuracakları Demokrat Parti'nin temellerini atmada bu teftişlerden edindiği tecrübenin büyük bir pay sahibi olduğunu söylemek doğru olacaktır. Buna ek olarak Menderes, bu teftişler sayesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin taşradaki örgüt zaafalarını yakından müşahade etme imkânını bulmakta ve bu zaafaları iktidara ulaşma mücadelesinde kendi partisi lehine kullanma şansına sahip olmaktadır.

KAYNAKLAR**I. Arşivler**

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Cumhuriyet Halk Partisi Katalogu, 490..1.0.0
618.27..1.

II. Kitap ve dergiler

BİLÂ, Hikmet: **CHP 1919-2009**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008

ÇAKAN, Işıl: **Konuşunuz Konuşturunuz Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı:Söz**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004

ERASLAN, Cezmi: **Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk**, Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2003

Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, [t.y.], [y.y.]

KARPAT, Kemal H.: **Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, Afa Yayınları, İstanbul, 1996

KAYNAR, Osman: **Konya Halkevi'nin Türk Modernleşmesindeki Faaliyetleri (1932-1951)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2007

KEYDER, Çağlar: **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989

STEINHAUS, Kurt: **Atatürk Devrimi Sosyolojisi**, (Çev. M.Akkaş), Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995

SÜLKER, Kemal: **Sabahattin Ali Dosyası**, Ant Yayınları, İstanbul, 1968

TEZEL, Yahya S.: **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Yurt Yayınları, Ankara, 1986

TUNÇAY, Mete: **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999

UYAR, Hakkı: **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999

UYAR, Hakkı: "Türkiye'de Tek Parti Döneminde CHP'nin Toplumsal Kökenleri: İkinci Seçmenler Örneği (1935)", **Bilgi ve Bellek**, yıl 1, sayı 2, yaz 2004

YÜKSELİMAN, Nihan: **Parti Devlet Bütünleşmesi**, Gelenek Yayınları, İstanbul, 2002

ZÜRCHER, Erik Jan: **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, (Çev. Yasemin Saner Gönen), İletişim Yayınları, İstanbul, 2006

ZÜRCHER, Erik Jan: **Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)**, (Çev. Ergun Aydınoglu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005